

Menorca és l'illa on les pedres parlen i els ullastres ballen

written by Josep M. Boixareu Vilaplana | 10 de juliol de 2024

Menorca és l'illa on les pedres parlen i els ullastres ballen.

Alguns autors en diuen l'illa de pedra. La majoria d'aquestes pedres són d'origen sedimentari o detrític i el component químic dominant és el carbonat de calç juntament amb altres sòlids. Amb aquestes pedres els menorquins han construït més d'11.000 quilòmetres d'aquelles **parets seques** que dominen el paisatge de l'illa i tota mena de construccions. El treball dels paredadors és molt dur i té una component artística inherent a l'ofici: procurar que les pedres encaixin per pujar les parets sense cap mena de lligam extern com morter o ciment. Per a tal fi les piquen amb un tipus de martell per donar-les la forma adequada. Els paredadors són els escultors d'aquells 11.000 quilòmetres de paret seca. Aquestes parets tenen tres tipus de funcions: Retirar les pedres del terreny per al cultiu, dividir propietats i reduir els efectes del vent que sol bufar amb força a Menorca.

A l'illa, les pedres canvien de forma i color segons la regió. D'altra banda, té la seva pròpia personalitat geològica que la diferencia de la resta de les Illes Balears: és l'única amb materials de l'era primària. Menorca és un gran trencaclosques que encaixa de manera complexa al nord, amb materials primaris i secundaris, que contrasten amb l'homogeneïtat del sud, amb roques terciàries. Aquesta diferència geològica entre nord i sud la marca una línia que va des del port de Maó fins a Cala Morell al nord-oest de l'illa. La regió de Tramuntana té un relleu accentuat amb petits turons i valls amples i poc fondes. La regió de Migjorn és una zona amb poc relleu d'una coloració i composició molt més homogènia però amb gran nombre de barrancs. Aquest no és un escrit d'un expert en geologia ni

per a geòlegs, sinó tan sols d'un enamorat de les pedres de Menorca que des de fa anys les he sentit parlar i les he volgut escoltar.

M'impresiona el saber les edats d'aquestes pedres sobre les quals m'he interessat i n'he obtingut informació de diverses fonts. Les roques més antigues daten d'entre 541 milions d'anys i 252 M, l'era que es coneix com Paleozoic; d'aquestes se'n troben a Sa Mesquida i Favàritx, a l'est de l'illa; són pissarres o "llossells", com es coneixen a Menorca. Les roques d'entre 257 M d'anys i 247 M, Triàsic inferior, es troben a Cala Pilar al municipi de Ciutadella i al port d'Addaia a la costa septentrional, pertanyent al municipi de Mercadal. Del Triàsic mitjà, Mesozoic, les que tenen d'entre 252 M d'anys i 201M, són roques d'origen químic o bioquímic que es troben al Mont Toro i també al port d'Addaia. Del Juràsic, que comprèn entre fa 201 M d'anys i 145 M, en trobem roques, principalment, a El Toro i Fornells. Finalment, les roques d'origen més "modern" daten d'entre 24 M d'anys i 5,1 M, període Miocè, i es troben a la meitat sud de l'illa.

Especial menció mereix la pedra "**marès**", de composició semblant a les roques que, com ella, es troben a la regió sud, però diferenciades pel seu aspecte físic que és porós i permeable. El marès s'extreu en blocs de 40x40x80 cm, de **grans pedreres**, que constitueixen veritables monuments, la més significativa de les quals és la de Santa Ponça situada en el terme d'Alaior. La pedra marès és molt útil per a la construcció de murs i voltes. Des del punt de vista agrícola són importants les llimoses i argiles del Trifàsic inferior perquè resulten molt útils per a cultivar en elles. Tenen una gran riquesa orgànica i les seves característiques resulten apropiades per a retenir-hi l'aigua necessària per als cultius. No podem oblidar els grans penya-segats que trobem principalment a la costa nord.

Sobre la formació de Menorca es creu que va néixer de la col·lisió de dues grans plaques tectòniques, l'Àfricana i

l'Eurasiàtica. Els **orígens humans** es remunten al període pretalaiòtic i talaiòtic, la prehistòria menorquina que abasta un període tan ample com de 2.300 anys aC fins a 123 aC. Els testimonis en són les “pedres que parlen” i que trobem en uns 1.500 **poblats talaiòtics** de l'illa, o complexos megalítics construïts amb pedres de l'entorn i que ara fa un any van ser declarats Patrimoni Mundial de la UNESCO el 18 de setembre de 2023.

Sembla que les primeres construccions de l'illa van ser de caràcter funerari, els anomenats sepulcres megalítics, que es troben en coves fetes a la roca de parts de barrancs, subterranis i també en penya-segats costaners. Les **navetes**, que tenen forma d'una barca cap per avall, tant servien com a edificis funeraris o per habitatges. La més coneguda i visitada per la seva bona conservació és la Naveta des Tudons, a prop de Ciutadella.

Les construccions que donen nom a la prehistòria de Menorca són els **talaiots**. Es tracta, generalment, de torres troncocòniques construïdes amb tècnica ciclòpia (sense estar lligades per morter, com les parets seques) i formades, com sempre, per pedres del mateix indret, desbastades i en sec. El talaiot és la construcció més important de l'assentament. La teoria més estesa sobre el seu ús és que es tractava de centres comunitaris de distribució d'aliments o edificis de caràcter militar i pel control del territori. S'admet que podien haver tingut funcions diverses.

Els **recintes de taula**, únics al món, eren els llocs religiosos. **La taula** la formen dues pedres en forma de T, l'horitzontal recolzada damunt la vertical que podia tenir diverses alçades fins a més de cinc metres. Allí hi tenien les seves divinitats. Tant als talaiots com als recintes de taula s'hi han trobat ceràmiques i objectes, com reproduccions d'animals, que estan guardats en museus de Menorca. Taules i navetes estan fetes de marès tant a les parets, majoritàriament a les que donen al sud, com a les cobertes.

Els **cercles** eren espais coberts que formaven habitatges de forma circular amb murs de pedra i una sola entrada. Associades als cercles hi havia les **sales hipòstiles** formades per grans columnes al voltant del pati central de la casa i cobertes per grans lloses. En algunes de les construccions dels assentaments talaiòtics s'hi han trobat uns forats fets de tal manera que al solstici d'hivern il·luminava el lloc més sagrat. Em recorda les construccions maies del Yucatán mexicà.

Els **forns de calç i de guix**, que també constitueixen veritables monuments de l'illa, treballen amb pedra calcària molt dura i compacte. Aquesta calç és la que es fa servir per emblanquinar ("emblancar" en menorquí) les cases de pobles i les aïlades en el paisatge de Menorca, donant-les-hi aquella lluminositat que enamora.

Amb tanta pedra no he oblidat els **arbres de Menorca**, el més abundant i significatiu dels quals és l'**ullastre**, juntament amb alguns pins blancs. El pi blanc, o pi bord, és una espècie mediterrània que s'adapta molt bé als terrenys rocosos. L'ullastre és una olivera borda que també fa uns petits fruits, l'olivó, que alguns consideren comestible i que, quan madura, es torna negre. Aquí, l'important és l'arbre que, a Menorca, envolta les parets seques en uns llocs i en altres forma vertaders boscos. Quan ocupa planes o lloms suaus dels turons i rep la forta carícia dels vents de l'illa, els ullastres s'inclinen i **ballen** al so del xaloc, el mestral, el garbí (també llebeig) o el gregal. A la part nord de l'illa reben l'impacte de la tramuntana.

L'illa de Menorca està també curulla de diverses classes d'arbusts que segons les zones i els vents agafen formes curioses; de vegades semblen treballades pels jardiniers, com quan tenen forma de semiesferes perfectament reposades al terra composant veritables jardins naturals. També hi ha arbusts espinosos, però n'hi ha un de molt noble, es tracta de la sabina, a Menorca anomenat "sibina", que sol fer uns cinc metres d'alt, però que pot arribar a ser un arbre de dotze

metres, amb el tronc torçat i el capçal ajagut pels vents.

Malgrat tot l'exposat, Menorca és molt més que les pedres que parlen i els ullastres que ballen. Hi ha, sobretot, la seva gent, els menorquins que, malgrat el turisme massiu que els ofega i els polítics que ara els volen desnaturalitzar, encara són fidels a la seva terra i a la seva llengua. **Menorca era i és terra de cultura**, d'una cultura ancestral i actual.